

KIRGIZİSTAN'DA PARLAMENTER SİSTEME GEÇİŞ: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Transition to Parliamentary System in Kyrgyzstan: A General Assessment

Pınar AKÇALI*

ÖZET

Bu çalışma Kırgızistan'da parlamenter sisteme geçişin ülkenin demokratikleşmesine katkısı olup olmayacağını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, 1991-2010 arası dönemde yaşanan gelişmelerin betimlenmesinden çok bu gelişmelerin ülkenin demokratikleşmesi yönündeki etkileri incelenmektedir. İlk kısımda parlamenter sistemlerin genel özellikleri ve bu sistemlere özgü avantaj ve dezavantajlar anlatılmaktadır. İkinci kısımda 2010 anayasası ile çerçevesi çizilen parlamenter sistem, Kırgızistan'ın kendine özgü koşulları içerisinde ele alınmakta ve tarihsel, kültürel ve ekonomik etkenlerin bu sistemin sorunsuz bir biçimde işlemesine olumlu ve olumsuz yönde etki edebilecek yönleri incelenmektedir. Sonuç kısmında ise makalenin temel odak noktası doğrultusunda genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, demokratikleşme, parlamenter sistemler, etnik çatışma, bölgecilik.

ABSTRACT

This study aims to assess whether the transition to a parliamentary system in Kyrgyzstan will contribute to the democratization of the country. As such, rather than describing the developments that took place in the country between 1991 and 2010, it looks at the impact of these developments in terms of democratization in Kyrgyzstan. In the first part, general characteristics of parliamentary systems are described together with the advantages and disadvantages of these systems. In the second part, the parliamentary system established with the 2010 Constitution in Kyrgyzstan is evaluated within the framework of the general historical, cultural and economic conditions of the country as well as how they can have an impact on the functioning of this model. The conclusion offers a general assessment within the context of the main focus of the article.

Keywords: Kyrgyzstan, democratization, parliamentary systems, ethnic conflicts, regionalism.

---

* Doç. Dr. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, akcali@metu.edu.tr

Bu çalışma Kırgızistan'da parlamenter sisteme geçişin ülkenin demokratikleşmesine katkısı olup olmayacağını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından, demokrasinin gelişimi ve kökleşmesi açısından Kırgızistan'ın Orta Asya'nın en önde giden ülkesi olduğu sık sık vurgulanmıştır. Bağımsız Kırgızistan'ın ilk devlet başkanı Askar Akayev döneminde totaliter bir tek parti yönetiminden demokratik bir sisteme geçmek için kısa sürede pek çok siyasal reforma imza atılmış, çeşitli referandumlar düzenlenmiş ve belli aralıklarla parlamento ve devlet başkanlığı seçimleri gerçekleştirilmiştir.

Ancak zaman içerisinde halkın Akayev yönetimine olan desteği giderek azalmış ve 2005 yılında gerçekleştirilen bir halk ayaklanması ile Akayev yönetimden uzaklaştırılarak yerine muhalefetin önde gelen isimlerinden Kurmanbek Bakiyev getirilmiştir. Önceki dönemde olduğu gibi Bakiyev döneminde de bazı referandumlar ve seçimler düzenlenmiş olsa da, yeni devlet başkanı ancak beş yıl görevde kalabilmiş ve tıpkı Akayev gibi bir halk ayaklanması ile görevinden uzaklaştırılmıştır.

Bakiyev'in düşüşünden sonraki dönemde Kırgızistan'da demokratikleşme sürecinde bazı olumlu değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklerin başında 27 Haziran 2010 tarihinde gerçekleştirilen referandumla kabul edilen yeni anayasa doğrultusunda ülkede parlamenter sistemin kabulü gelmektedir. Sovyet sonrası dönemde hem siyasal istikrarsızlık hem de kanlı bir etnik çatışma yaşamış olan ülkede bu sistemin daha uzlaşmacı ve daha katılımcı bir demokrasinin yerleşmesine katkı sağlaması beklenebilir. Ancak aynı sorunların parlamenter sistemi çıkmaza sürükleyip önünü tıkaması olasılığı da göz önüne alınmalıdır.

Bu çalışma, 1991-2010 arası dönemde yaşanan gelişmeleri betimlemekten çok bu gelişmelerin ülkenin demokratikleşmesi yönündeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede ilk kısımda parlamenter sistemlerin genel özellikleri ve bu sistemlere özgü avantaj ve dezavantajlar anlatılmaktadır. İkinci kısımda 2010 anayasası ile çerçevesi çizilen parlamenter sistem, Kırgızistan'ın kendine özgü koşulları içerisinde ele alınmakta ve tarihsel, kültürel ve ekonomik etkenlerin bu sistemin sorunsuz bir biçimde işlemesine nasıl olumlu ve olumsuz yönde etki edebilecekleri incelenmektedir. Sonuç kısmında ise makalenin temel odak noktası doğrultusunda genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

PARLAMENTER SİSTEMLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Parlamenter sistemler isimlerinden de açıkça anlaşılabilir gibi siyasal sistemin özünde parlamentoların yer aldığı yönetim modelleridir. Kırgızistan'da parlamenter sisteme geçişin ülke için nasıl sonuçlar doğurabileceğini ya da demokratikleşme çabalarına katkısı olup olmayacağını anlamak için öncelikle bu sistemlerin genel yapısı hakkında kısa bir bilgi verilmesi yararlı olacaktır.¹

¹ Bu kısımda verilen bilgiler şu iki kaynaktan yararlanılarak derlenmiştir: Arend Lijphard (Ed.). **Parliamentary versus Presidential Government**, Oxford University Press, Oxford 1992; Rod Hague, Martin Harrop ve Shaun Breslin, **Comparative Government and Politics: An Introduction**, MacMillan Press, London 1998.

Parlamenter sistemlerdeki en temel özelliklerden biri parlamento üyelerinin (milletvekillerinin) doğrudan seçimlerle halk tarafından belirlenmesidir. Bir diğer deyişle seçmenler milletvekillerine oy verir ve parlamentonun oluşumu sürecine bu şekilde katılırlar. Bu bağlamda parlamentolar halkın siyasi eğilimlerini ve iradesini temsil eden yasama organlarıdır.

Parlamenter sistemlerin ikinci temel özelliği halkoyu ile göreve getirilen parlamento üyelerinin kendi içlerinden hükümeti oluşturmasıdır. Bu bağlamda iktidarı ele geçirecek olan kişiler aynı zamanda parlamento üyeliklerini de koruyacaklardır. Parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme organları organik bir biçimde birbiriyle ilişki içindedir, yani yasaları yapan ve yasaları yürürlüğe koyan kişiler arasında büyük oranda bir örtüşme görülmektedir. Bu bağlamda hükümetin siyasal sorumluluğu da parlamentoya karşıdır. Hükümetler ancak parlamentonun onayı ile göreve gelebilir ve ancak parlamentonun desteğine sahip oldukları süre boyunca görevde kalabilirler. Bu desteği yitiren bir hükümet parlamento tarafından verilecek bir “güvensizlik oyu” ile iktidardan uzaklaştırılabilir.

Parlamenter sistemlerin son temel özelliği siyasal gücün paylaşımına ve daha geniş bir tabana yayılmasına olanak vermesidir. Bu sistemlerde devletin başı ile hükümetin başı farklı kişilerdir. Ayrıca parlamenter sistemlerde başbakan ve bakanlar arasındaki ilişkide de eşitlik ve güç paylaşımı vardır. Başbakan da tıpkı diğer bakanlar gibi halkoyu ile parlamentoya seçilmiş olan bir milletvekilidir ve bu bağlamda “eşitler arasında birinci” olarak kabul edilmektedir. Başbakan ile bakanların meşruiyet temelleri halkın desteği olduğundan aralarında hiyerarşik bir ilişkiden çok yürütmenin özünü oluşturan ortak bir kurumun (Bakanlar Kurulu) üyeleri olmaktan kaynaklanan bir siyasal güç paylaşımı söz konusudur. Son olarak parlamenter sistemler koalisyon hükümetlerine olanak tanıyan modellerdir. Bu da siyasal gücün daha geniş bir tabana yayılması ve birden fazla partinin iktidar ortağı olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda parlamento seçimlerinde en yüksek oyu alan siyasal partiler dışındakilerin de yürütme organı içinde yer alması olasılığı vardır.

Parlamenter sistemlerin yukarıda kısaca belirtilen genel özellikleri beraberinde belirgin bazı avantaj ve dezavantajları da getirmektedir. Öncelikle parlamenter sistemlerde yasama ve yürütme arasındaki organik bağ nedeniyle karar alma ve yasa yapma süreçlerince tıkanmalar ve gecikmeler çok daha az olmakta veya çok daha hızlı bir şekilde çözüme ulaştırılmaktadır. Öte yandan parlamenter sistemlerde yürütmenin siyasal sorumluluğunun parlamentoya karşı olması ve gerektiği zaman güvensizlik oyu ile iktidardan düşürülebilmesi bu sistemleri daha esnek yapmaktadır. Desteğini yitiren bir iktidarın yerine bir başkasının gelmesi ya da siyasal sistemde yaşanan krizler sonucu halk desteğini yitirmiş bir parlamentonun feshedilerek erken seçimlere gidilmesi, başkanlık sistemlerinin aksine parlamenter sistemlerde mümkündür. Son olarak parlamenter sistemlerde siyasal gücün tek elde toplanmaması da bu sistemlerde tek lider sultasının ya da diktatörlüğe kayan bir yönetimin ortaya çıkması olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca yine aynı nedenle daha önce vurgulandığı gibi bu sistemlerde siyasal güç daha geniş bir tabana yayılabilmektedir.

Öte yandan, tüm bu olumlu özelliklerin yanı sıra, parlamenter sistemlerin belli başlı dezavantajları da vardır. Bu dezavantajların başında parlamenter sistemlerde yasama ve yü-

rütmenin birbiriyle örtüşmesinden kaynaklanan bazı sıkıntılar gelmektedir. Bu örtüşme, hem demokrasinin olmazsa olmaz ön koşullarından olan güçler ayrılığı ilkesini zedelemekte, hem de fren ve denge mekanizmalarını etkisiz hale getirebilmektedir. Özellikle iç disiplini yüksek bir siyasal partinin parlamentoda ezici çoğunluğu ele geçirdikten sonra oluşturduğu bir tek parti iktidarı döneminde parlamento hem yasa yapma hem de hükümeti denetleme konularında tümüyle işlevsiz bir konuma düşebilmektedir. Bu tür bir durumun, sağlıklı bir demokratik sistemin yaratılmasının ve işletilebilmesinin önünü keseceği açıktır.

Bir diğer önemli dezavantaj, parlamenter sistemlerde siyasal istikrarsızlığın daha sık görülmesidir. Özellikle oyların siyasal partiler arasında birbirine yakın oranlarda dağıldığı parlamentolarda ve/veya koalisyon hükümeti kurulmasının zorunlu olduğu durumlarda bu durum daha sık görülmektedir. Buna ek olarak hükümetlerin güvensizlik oyu ile düşürülebilmesi olanağı da bu sistemleri daha istikrarsız yapabilmektedir. Her iki koşulda da siyasal sistemin tıkanması, ihtiyaç duyulan toplumsal değişimlerin gerçekleşmesinin önlenmesi veya gecikmesi ve huzursuzluğun artması gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu gibi sorunlar parlamenter sistemlerin özellikle Kırgızistan gibi geçiş döneminde olan ülkelerde sağlıklı bir biçimde uygulanabilirliği konusunu da gündeme getirmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında bu konuya daha ayrıntılı değinilecektir.

KIRGIZİSTAN'DA PARLAMENTER SİSTEME GEÇİŞ SÜRECİ VE BU SİSTEMİN İŞLEYİŞİNE İLİŞKİN ARTI VE EKSİLER

Bakiyev'in devrilmesinin ardından devlet başkanlığına getirilen Rosa Otunbayeva dönemi, Kırgızistan'daki siyasal rejim açısından pek çok yeniliği de beraberinde getirmiştir. Deneyimli bir diplomat olan Otunbayeva 1992-1994 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1998-2001 arasında ise İngiltere'de Kırgızistan Cumhuriyeti Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Daha sonra 2002-2004 arasındaki dönemde Gürcistan'ın Abhazya bölgesinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi olarak çalışan Otunbayeva, zaman içerisinde Kırgızistan'da Akayev karşıtı muhalefetin önde gelen isimlerinden biri olmuştur.² 2005 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimleri öncesinde aday olmak isteyen Otunbayeva'nın başvurusu, en az beş yıldır Kırgızistan'da ikamet etme koşulunu yerine getirmediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak muhalif gruplar ve halkın büyük çoğunluğuna göre Otunbayeva'nın önünün kesilmesinin asıl nedeni Akayev'in kızı Bermet ile aynı seçim bölgesinden adaylığını koymuş olmasıdır.³ Bu bağlamda asıl gerekçenin yasal kısıtlara uygunluktan çok Akayev'e muhalif isimlerin elenmesi olduğu görüşü oldukça yaygındır.

Akayev'in devrilmesi sürecinde Bakiyev ile hareket eden Otunbayeva, 2010 yılında Bakiyev'in görevden alınması sonucu Kırgızistan'ın üçüncü devlet başkanı olmuştur. Otunbayeva dönemi ülkede yeni gelişmelerin yaşandığı ve farklı bir yönetim anlayışına sahip kadroların etkin olduğu bir dönem olmuştur. Bu sürecin en başında alınan bir karar doğ-

² Bermet Tursunkulova, "The Power of the Precedent", *Central Asian Survey*, C. 27, S. 3-4 (2008), s. 360.

³ *Age*, s. 353-354.

rultusunda Otunbayeva'nın görev süresi 2011 yılının Ekim ayında yapılması planlanan başkanlık seçimlerine kadarki dönem ile sınırlandırılmıştır. Buna ek olarak, 2011 başkanlık seçimlerinde Otunbayeva'nın adaylığını koymaması da karara bağlanmıştır.⁴ Bazı uzmanlara göre Otunbayeva'nın da aralarında olduğu bu yeni siyasal kadronun temel kaygısı daha katılımcı, eşitlikçi ve gerçek rekabete dayalı bir seçim ortamı yaratmak ve otoriter yönetimler ve yolsuzluklarla geçen yılların ardından barışçıl ve hukuka dayalı bir yönetim değişikliği gerçekleştirmektir.⁵

Bu bağlamda gündemdeki en temel siyasal konu yürütme erkinin gücünü sınırlamak ve bu gücün özellikle devlet başkanının elinde toplanmasını engellemek için gerekli yasal çerçeveyi oluşturmak olmuştur. Otunbayeva döneminde bu yönde atılan en temel adım 2010 yılında kabul edilen yeni anayasadır. 2010 Anayasası devlet başkanının yetkilerini önemli ölçüde kısıtlamış ve parlamenter bir sistemin temellerini atmıştır. Yeni anayasada başbakanın yetkileri artırılmış ve devlet başkanı ile beraber çalışmasını gerekli kılacak bazı düzenlemeler getirilmiştir. Otunbayeva'ya göre yeni anayasa güçler ayrılığı ilkesini hayata geçirmiş ve yargının daha etkin ve bağımsız işleyebilmesinin önünü açmıştır.⁶ Bu bağlamda Otunbayeva'ya göre yani anayasa “er ya da geç” diğer Orta Asya ülkeleri tarafından da benimsenecek “yeni bir devlet modeli” ortaya çıkarmıştır.⁷

2010 Anayasası 27 Haziran 2010 yılında gerçekleştirilen bir halkoylaması sonucu katılımcıların oylarının % 90.55'inin desteğiyle yürürlüğe girmiştir.⁸ 3. maddenin 2. paragrafı çok net bir şekilde güçler ayrılığı ilkesini Kırgızistan'ın siyasal rejimin “en temel ilkelerinden biri” olduğunu vurgulamaktadır.⁹ Madde 5, paragraf 2 hiç bir grubun, örgütün ve kişinin devletin sınırları içerisinde siyasal gücü tek elde toplayamayacağını belirttiikten sonra bunun “en ağır suçlardan biri olduğunu” ilan etmektedir. Bu bağlamda devlet başkanının görev süresi altı yıllık tek bir dönemle sınırlandırılmıştır. Madde 61, paragraf 2 açıkça aynı kişinin birden fazla devlet başkanlığına seçilemeyeceğini belirtmektedir. Yeni anayasada ayrıca parlamento (*Jogorku Keneş*) devlet başkanını görevden azletmeye ve sağlık gerekçesi ile görevden erken

⁴ Yaşar Sarı, “Kırgızistan'da İktidarın El Değiştirmesi: Akayev ve Bakiyev'in Düşüşü”, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, C: 5, S: 9 (2010), s. 41.

⁵ Erica Marat, “Kyrgyzstan Marks the First Peaceful Transfer of Power”, *Eurasia Daily Monitor*, S: 219 (2011), <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).

⁶ “Kyrgyz Constitution Cannot be Altered for 20 Years” Rosa Otunbayeva. Interfax, Central Asia Business News, 16 May 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 2 Şubat 2012).

⁷ Columbia Electronic Encyclopedia, 6th Edition, “Roza Otunbayeva” 1 December 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).

⁸ “New Kyrgyz Constitution Favored by 90.55% Voters, Official Results”. Interfax, Military News Agency, 16095863, 2 July 2010, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 2 Şubat 2012).

⁹ Bu kısımdaki bilgilerin tümü “EU-UNDP Project on Support to the Constitutional and Parliamentary Reforms and OSCE/ODIHR” tarafından Rusçadan yapılan çeviriden alınmıştır. Bu metnin İngilizcesi için şu adrese bakılabilir: <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=254747> (ET: 24 Şubat 2012).

ayrılmasına yönelik karar almaya yetkili kılınmıştır (Madde 66). Görevden azledildikten sonra devlet başkanı hakkında yasal işlem başlatılması da artık mümkündür (Madde 67, Paragraf 2). Devlet başkanına parlamento seçimlerini erkene alma ya da hükümeti düşürme yetkisi verilmemiştir (Madde 68, Paragraf 2). Devlet başkanının yasama sürecini başlatma yetkisi de yoktur (Madde 79). Benzer şekilde, başkan yasaları veto edemez; ancak 14 günlük kısıtlı bir süre için (bütçe ve vergiler konusundakiler hariç) yasa tasarılarını yeniden görüşmek üzere parlamentoya gönderebilir (Madde 82). Öte yandan yeni anayasaya göre *Jogorku Kenesh*, nispi temsil yöntemi ile beş yıllığına seçilmiş 120 delegeden oluşmaktadır (Madde 70, Paragraf 2). *Jogorku Kenesh* devlet başkanlığı seçimlerine karar verme ve anayasaı değiştirme yetkisine de sahiptir (Madde 74, paragraflar 1 ve 2).

Tüm bu gelişmelerin uzun dönemde Kırgızistan'ın parlamenter bir sistem içerisinde daha demokratik bir siyasal yapıya kavuşmasının önünü açıcı etkisi olabilir. Ancak bu süreçte ülkenin kendine özgü tarihsel, kültürel ve ekonomik koşulları da dikkate alınmalıdır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki süreçte ülkede siyasal istikrarın sağlanamamış olması büyük ölçüde bu koşullara bağlıdır. Bugün gelinen noktada parlamenter sistemin sağlıklı işleyebilmesi de yine aynı koşullarla ne ölçüde baş edilebileceği ile yakından ilgilidir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında bu konuda bilgi verilecektir.

KIRGIZİSTAN'DA SİYASAL İSTİKRARSIZLIK SORUNU VE PARLAMENTER DEMOKRASİ

Kırgızistan'da yakın zamanda benimsenmiş olan parlamenter sistemin ülkenin siyasal sorunlarına ne ölçüde çözüm getirebileceği, bu sistemin siyasal istikrarı sağladığı başarıları ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda bu kısımda Kırgızistan'daki iki temel siyasal istikrarsızlık alanı olan bölgecilik ve etnik çatışmalar hakkında genel bilgiler verilecektir.

Kırgızistan'da Bölgecilik

Kırgızistan'da siyasal istikrarsızlık yaratan durumların en başında bölgecilik gelmektedir. Genelde kuzey-güney ayrışması olarak özetlenebilecek bu durum, kuzeyli kabilelerle güneyli kabileler arasında kimi durumlarda sürtüşme ve çatışma yaratarak Kırgız halkının kendi arasında bölünmesine neden olmaktadır. Ülkenin kuzeyi ile güneyini birbirinden ayıran yüksek dağlar nedeniyle bu bölgelerde yaşayan Kırgız halkları tarihsel süreçte birbirinden ayrılmış ve ortaya farklı kültürler, gelenekler ve yaşam biçimleri çıkmıştır.¹⁰ Sovyet döneminde bu iki bölge halkı arasındaki farklılıklar daha da keskinleşmiş, kuzeydeki Bişkek, Issık-Köl ve Talas bölgelerinde Rus/Sovyet etkisi çok daha fazla hissedilirken, güneyde yer alan Oş, Celalabad ve Batken'de din ve gelenekler toplumsal yaşamda daha baskın olmaya

¹⁰ David Lewis, "The Dynamics of Regime Change: Domestic and International Factors in the 'Tulip Revolution'", Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, içinde, Routledge, London 2010, s. 52; Yaşar Sarı, "Kırgızistan'da İktidarın El Değiştirmesi: Akayev ve Bakiev'in Düşüşü", s. 31.

devam etmişlerdir.¹¹ Ancak genel olarak tüm Kırgızistan'da aşiret bağlarının ve dinin etkilerinin tümü ile silinmemiş olduğu da belirtilmiştir.¹² Kuzey-güney ayrışmasına ek olarak kuzeyli ve güneyli kabilelerin de kendi aralarında ayrışmalar ve bölünmeler vardır.¹³

Ancak burada dikkate alınması gereken en temel nokta, kuzey-güney ayrışmasında ekonomik koşulların da önemli bir rol oynuyor olmasıdır. Kuzeyin ekonomik olarak daha gelişmiş olmasına karşın, güney bölgesinde nüfus yoğunluğu, işsizlik, uyuşturucu kaçakçılığı ve radikal İslamcı akımlar daha yoğun olarak görülmektedir. İslamcı akımlar, Özbekistan ve Tacikistan gibi bazı diğer Orta Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Kırgızistan için Sovyet sonrası dönemde büyük bir tehdit oluşturmamıştır. Ancak yine de özellikle ülkenin Batken bölgesinde 1999 yılında yaşanan olayların yarattığı tedirginliğin henüz tam olarak yok olmadığı da belirtilmelidir. Bu olaylarda Özbekistan İslami hareketi (ÖİH) gerillalarının Batken bölgesine sızarak dört Amerikalı ve dört Japon turisti rehin alması ve çıkan çatışmalarda 18 Kırgız güvenlik görevlisinin öldürülmesi Kırgızistan'ın sınır güvenliği konusundaki yetersizliğini gözler önüne sermişti. Ayrıca ÖİH militanlarının ancak Rusya ve Özbekistan'ın yardımı ile etkisiz hale getirilebilmesi de "ülkenin geleceği ile ilgili bazı soru işaretlerinin ortaya çıkmasına" neden olmuştur.¹⁴

Daha önce sözü edilen ekonomik sorunların ve farklılıkların kuzey-güney ayrışmasının temelinde yattığı ve gerginliğin asıl nedeninin kaynakların dağılımı konusunda yaşandığı da belirtilmiştir.¹⁵ Bu ayrışmaların Kırgızistan'ın Sovyet sonrası dönemdeki siyasal yapısına da yansımaları olmuştur. Kuzeyli ve güneyli elitler kendi çıkarlarını korumak istemiş ve ülkenin siyasal yaşamında değişik roller oynamışlardır.¹⁶ Aşiret bağları ve bölgesel aidiyetler siyasal rekabetin artmasına ve bu çerçevede şekillenen gizli bir güç kavgasının oluşmasına neden olmuştur. Sovyet sonrası dönemde siyasal güç büyük ölçüde bölgesel temelli olmaya devam etmiştir.¹⁷ Bu bağlamda Kırgız yöneticilerin işbaşında kalabilmek için değişik aşiretlerin çıkarlarını ve bölgesel bağları akıllıca dengelemek durumunda oldukları da belirtilmiştir.¹⁸

¹¹ Michael Kort, **Central Asian Republics**, Facts on File, New York 2004, s. 151-152.

¹² Seçil Öraz, "Tribal Connections within the Political Processes: the Case of Kyrgyzstan", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, C. 1, S. 2 (2006), s. 89.

¹³ David Lewis, "The Dynamics of Regime Change: Domestic and International Factors in the "Tulip Revolution"", s. 52.

¹⁴ Yaşar Sarı, "Kırgızistan'da İktidarın El Değiştirmesi: Akayev ve Bakiyev'in Düşüşü", s. 33.

¹⁵ David Lewis, "The Dynamics of Regime Change: Domestic and International Factors in the "Tulip Revolution"", 52.

¹⁶ Maxim Ryabakov, "The North-South Cleavage and Political Support in Kyrgyzstan", Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, içinde, Routledge, London 2010, s. 77.

¹⁷ Pauline Jones Luong, **Institutional Change and Political Continuity in Post-Soviet Central Asia: Power, Perceptions and Facts**, Cambridge University Press, Cambridge 2002, s. 165.

¹⁸ Bakyt Beshimov, "Kyrgyz Democracy's Narrowing Window of Opportunity", Transitions Online, 12141615, 10 October 2010, <http://ehis.ebscohost.com> (ET: 2 Şubat 2012).

Kırgızistan'ı 1990-2005 yılları arasında yönetmiş olan Askar Akayev döneminde yaşanmış siyasal çatışmaların temelinde yatan en önemli nedenlerden biri de burada kısaca açıklanan kuzey-güney gerginliği olmuştur. 1990'ların başında uygulamaya koyduğu hızlı ve radikal ekonomik reformlarla dikkati üzerine çeken Akayev¹⁹ daha önce de belirtildiği gibi siyasal alanda da pek çok değişiklik gerçekleştirmiş ve demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılmasına öncülük etmiştir. İfade, basın ve örgütlenme gibi temel özgürlükler açısından diğer Orta Asya ülkelerine göre çok daha ileri olan Kırgızistan'da ayrıca güçler ayrılığı ve fren ve denge mekanizmalarının da bu dönemde görece daha belirgin bir biçimde gözlemlendiği vurgulanmalıdır.²⁰ Tüm bu gelişmeler, ülkenin bir "demokrasi adası" olarak nitelendirilmesine yol açmıştır.²¹ Devlet Başkanı Akayev'e göre Kırgızistan çölde yer alan "bir demokrasi vahası" idi ve tıpkı denizin ortasında yalnız başına duran bir adaya benzemektedir.²²

Ancak başlangıçta atılan olumlu adımlar zamanla yerini daha otoriter bir yapıya terk etmiş ve Akayev giderek daha baskıcı bir yönetim anlayışı sergilemeye başlamıştır. Ülkenin kuzeyinde yer alan Kemin bölgesinden gelen Akayev bu tutumu ile özellikle güneyli siyasal elitlerin tepkisini çekmiş ve bu durum yukarıda sözü edilen kuzey-güney gerginliğinin derinleşmesine ve bazı çatışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çerçevede ele alınması gereken en önemli gelişmelerden biri 2002 yılında yaşanan Aksı olayları olmuştur. Ülkenin güneyindeki Celalabad bölgesinde yer alan Aksı, Kırgızistan'ın en fakir bölgelerinden biridir. 5 Ocak 2002 tarihinde Aksı kökenli milletvekili Azimbek Beknazarov'un "görevini kötüye kullandığı" gerekçesiyle tutuklanması olayları tetikleyen en önemli nedenlerin başında gelmektedir.²³

Aksı halkı arasında büyük tepkiye neden olan bu tutuklamayı protesto etmek için pek çok gösteri düzenlenmiştir. Ancak 17 Mart 2002 tarihinde gerçekleştirilen protestoda polislin halka ateş açması sonucu beş gösterici hayatını kaybetmiştir.²⁴ Olaylardan bir süre sonra Beknazarov serbest bırakılmış olsa bile Aksı sonrası yönetime karşı tepkiler giderek artmış ve bu çatışma Akayev için sonun başlangıcı olmuştur. Aksı olaylarından üç yıl sonra Şubat ve Mart 2005'te iki türlü olarak gerçekleştirilen parlamento seçimlerinin hemen ardından,

¹⁹ Peter L. Roudnik, **The History of Central Asian Republics**, Greenwood Press, Connecticut 2007, s. 150-151.

²⁰ Bağımsızlığın hemen ardından yaşanmış bu gelişmelerin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. John Anderson, **Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy**, Harwood Academic Publishers, The Netherlands 1999, s. 22-63.

²¹ **Age**.

²² Giampaolo Capisani, **The Handbook of Central Asia: A Comprehensive Survey of the New Republics**, I. B. Tauris, London 2000, s. 212.

²³ Aksı olaylarının ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Scott Radnitz, "Networks, Localism and Mobilization in Aksy, Kyrgyzstan" **Central Asian Survey**, C: 24, S: 4 (2005), s. 405-424.

²⁴ David Lewis, "The Dynamics of Regime Change: Domestic and International Factors in the "Tulip Revolution"", s. 45.

ilan edilen seçim sonuçlarının hileli olduğu gerekçesiyle halk ayaklanması çıkmış ve ‐Lale Devrimi‐ olarak adlandırılan bu sürecin sonunda Akayev devrilmiştir.²⁵

Daha önce belirtildiği üzere, Akayev'in ardından muhalefetin en etkin isimlerinden biri olan Kurmanbek Bakiyev devlet başkanlığına getirilmiştir. Halk, büyük umutlarla göreve başlayan Bakiyev'den özellikle ekonomik durumun düzeltilmesini ve yolsuzlukla mücadele konusunda somut adımlar atmasını beklemekteydi. Ancak Bakiyev bu sorunların çözümüne yönelik etkin adımlar atmak yerine, hem Akayev döneminden devraldığı olumsuzlukları devam ettirmiş hem de bu olumsuzluklara yenilerini eklemiştir. Bakiyev de tıpkı selefi gibi devlet başkanının gücünü daha da artıran anayasal değişikliklere gitmiş, yolsuzluk ve akraba kayırmacılığı konusunda Akayev'den farklı bir tutum izlememiştir. Tam tersine, Akayev'e göre Bakiyev'in kuzey ve güney arasındaki etnik çıkarları ve dengeleri gözetmek konusunda daha özensiz olduğu vurgulanmıştır.²⁶ Buna ek olarak Bakiyev'in siyasal gücünü artırmak için mafya grupları ile işbirliği yaptığı da iddia edilmiştir. Kısacası Akayev'e muhalefet ederek desteğini artıran Bakiyev de iktidara geldikten beş yıl sonra tıpkı Akayev gibi bir halk ayaklanması ile görevden uzaklaştırılmıştır. Bir uzmanın Bakiyev'in devrilmesi ile ilgili görüşleri bu süreci şu şekilde özetlemektedir:

‐Bakiyev [Akayev'in] liberal [tutumunu] bir zayıflık olarak görmüş ve kendi kişisel gücünü sağlamlaştırma yoluna gitmiştir... Bu hedefe ulaşmak için tüm diğer güç odaklarını devlet başkanlığına boyun eğdirmiş, fren ve denge mekanizmalarından geriye ne kaldıysa ortadan kaldırmış ve demokrasi ve insan hakları [kavramlarına karşı] giderek daha düşmanca bir tutum içerisine girmiştir. Kendi kişisel iktidarını korumak için gerekirse güç kullanacağını açıkladığı noktada ise barışçıl ve meşru bir yönetim değişikliği için ölüm çanları çalmaya başlamıştır.²⁷

Hem Akayev hem de Bakiyev'in yalnızca beşer yıl arayla halk ayaklanması sonucu devrilmeleri Kırgızistan'da siyasal istikrarın sağlanması konusunda ciddi kuşku uyandırmıştır. Ağır ekonomik sorunlarla baş etmeye çalışan ülkenin, siyasal yaşamının daha da derin çıkmazlara sürüklenmesinden endişe edilmiştir. Ancak daha önceki kısımlarda söz edildiği üzere Bakiyev sonrası dönemin siyasal elitleri farklı bir tablo çizmiş ve demokratikleşme ve toplumsal uzlaşma yolunda bazı önemli adımlar atmışlardır.

Kırgızistan'da Etnik Çatışma

Kuzey-güney bölünmesine ek olarak Kırgızistan'daki Kırgızlarla Özbekler arasında yaşanan kanlı etnik çatışmalar da ülkeyi siyasal istikrarsızlığa sürüklemiştir. Bu iki halk arasındaki ilk çatışma henüz Sovyetler Birliği dağılmadan önceki dönemde gerçekleşmiştir. 1990 yılının Haziran ayında ülkenin güneyinde yer alan ve başkent Bişkek'ten sonra en büyük

²⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, Routledge, London 2010.

²⁶ Yaşar Sarı, ‐Kırgızistan'da İktidarın El Değiştirmesi: Akayev ve Bakiyev'in Düşüşü‐, s. 29.

²⁷ Bakyt Beshimov, ‐Kyrgyz Democracy's Narrowing Window of Opportunity‐.

ikinci şehir olan Oş'ta Kırgızlarla Özbekler arasında toprak paylaşımı nedeniyle çıkan gerginlik kısa sürede kanlı bir etnik çatışmaya dönüşmüştür. Nisan ayında *Oş Aymağı* adlı milliyetçi bir örgüte mensup genç Kırgızlar 500 imzalı bir dilekçe ile yerel hükümete başvurarak Kırgızlara yeni evler inşa edilmesi amacıyla toprak verilmesini talep etmişlerdi. Bu gençler talepleri reddedilirse toprağa zorla el koyacakları tehdidinde de bulunmuşlardı. Yerel hükümet Özbeklerin işlettiği bir kolektif çiftlikten toprak alıp Kırgızlara verince bu durum Oş'ta yaşayan Özbekler tarafından protesto edilmiş, iki halk arasındaki gerginlik belirgin şekilde artmıştı.²⁸ Bu gerginlik, Haziran ayında 200'den fazla insanın ölümü ile sonuçlanan kanlı bir çatışmaya dönüşmüştü.²⁹

Oş'ta yaşanan bu çatışmanın kökeninde, gerek tarım ve sanayi, gerekse yeni yerleşim birimleri oluşturulması açısından ihtiyaç duyulan alanın oldukça kısıtlı olması yatmaktadır. Bu durum şehirde yaşayan değişik etnik grupların arasında sürekli olarak bir rekabet yaratmış ve yapılan düzenlemelerde bir tarafın kazancı diğer tarafın kaybına neden olmuştur.³⁰ Kırgızlara göre, Oş'ta yaşayan Özbekler "en iyi işlere" sahip oldukları için Kırgızlar arasında işsizlik yaygın durumdaydı.³¹ Şehirdeki ticaretin % 80'ini ellerinde tutan Özbekler, Kırgızlarla karşılaştırılınca "daha iyi" yaşamaktaydılar.³² Özbeklerse, Oş'taki ekonomik ve demografik ağırlıklarına rağmen hem yerel siyasette, hem de ülke siyasetinde geri planda tutuluyor olmalarına içerlemekteydiler.³³

1990 yılında yaşanan etnik çatışmanın gerisinde yatan bu nedenler bağımsızlık sonrası dönemde de gerginliklere yol açmaya devam etmiştir. 2010 Haziran'ında yine Oş şehrinde Kırgız ve Özbek halkları arasında çıkan olaylar da bu çerçevede değerlendirilebilir. 10 Haziran'ı 11 Haziran'a bağlayan gece Oş'taki bir kumarhanede Özbek ve Kırgız gençleri arasında başlayan tartışma sokağa taşarak alevlenmiş ve kısa sürede başkalarının da katılımı ile büyümüştür. Sabaha karşı Özbek mahallelerine saldırılar başlamış ve gerginlik en az 435 kişinin öldüğü ve 2000'den fazlasının yaralandığı kanlı bir çatışmaya dönüşmüştür.³⁴

²⁸ John Anderson, *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy*, s. 20; Morgan Y. Liu, "A Central Asian Tale of Two Cities: Locating Lives and Aspirations in a Shifting Post-Soviet Cityscape", Jeff Sahadeo and Russell Zanca (Eds.). *Everyday Life in Central Asia: Past and Present*, içinde, Indiana University Press, Indiana 2007, s. 68.

²⁹ *Kyrgyzstan: Then and Now*, Lerner Publication Company, USA 1993, s. 36.

³⁰ Liu, "A Central Asian Tale of Two Cities: Locating Lives and Aspirations in a Shifting Post-Soviet Cityscape", s. 68.

³¹ John Anderson, *Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy*, s. 19.

³² Gene Huskey, "Kyrgyzstan: the Politics of Demographic and Economic Frustration", Ian Bremmer and Ray Taras (Eds.). *Nations and Politics in the Soviet Successor States*, Cambridge University Press, Cambridge 1993, s. 406.

³³ Michael Kort, *Central Asian Republics*, s. 154.

³⁴ Pannier, Bruce, "Kyrgyzstan: Anatomy of A Conflict." 2 July 2010, <<http://www.rferl.org>> (ET: 7 Şubat 2012); "Kyrgyz Speaker Proposes Admitting Head of International Commission Probing June 2010 Clashes" Interfax, Russia & FSU General News, 2 July 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 7 Şubat 2012).³⁵ Bu seçimler ve referandumlarla ilgili ayrın-

Kırgızistan'da Siyasal İstikrarsızlık ve Parlamenter Demokrasinin Geleceği

Kökenleri Sovyet öncesine dayanan, ancak Sovyet döneminin kendine özgü koşullarında var olmaya ve kimi durumlarda daha da keskinleşerek siyasal istikrarsızlık yaratmaya devam eden bu olumsuz gelişmelere rağmen, Kırgızistan'da demokrasinin yerleşmesine elverişli bir ortam olduğu öne sürülebilir. Bu bağlamda göz önüne alınması gereken belki de en önemli noktalardan biri Akayev'in geride bıraktığı siyasal mirastır. Halk ayaklanması ile iktidardan düşürülmüş olmasına rağmen Akayev'in demokrasinin "olmazsa olmaz" koşullarından bazılarının topluma benimsetilmesinde önemli bir rol oynamış olduğu öne sürülebilir. Akayev'in 15 yıllık iktidarı süresinde üç genel seçim (1995, 2000 ve 2005 yıllarında), dört başkanlık seçimi (1990, 1991, 1995 ve 2000) ve beş referandum (1994'te iki; 1996, 1998 ve 2003'te birer tane) gerçekleştirilmiştir.³⁵

Bu seçimlerin tümü (ilk geçiş döneminin olağanüstü koşullarında düzenlenenleri hariç) birden fazla aday veya partinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Seçim öncesi süreçlerde ve seçimler sırasında bazı usulsüzlükler yapılmış ve muhalefet adaylarına çeşitli baskılar uygulanmış olsa bile bu seçimler, demokrasinin en temel ön koşulu olan halkın kendi yöneticisini seçmesi ilkesinin yerleşmesi yönünde olumlu adımlar olarak değerlendirilmelidir. Halkın oyuna ya da onayına sunulan referandumların da yine bu çerçevede meşruiyetin halk desteğine dayalı olması gerektiği yönünde bir algının yerleşmesine katkıda bulunduğu açıktır. Zamanla otoriter eğilimler göstermiş ve siyasal gücü büyük ölçüde kendi tekeline almış olsa bile, Akayev, ülkesinin diğer Orta Asya ülkelerinden daha hızlı bir biçimde demokrasiye yol almasının da önünü açmıştır. Her şeye rağmen Kırgızistan dün olduğu gibi bugün de bölgenin en demokratik ülkesidir. Paradoksal olarak, Akayev'in iktidardan *halk ayaklanması* ile uzaklaştırılmış olması da yine temellerini kendisinin attığı görece daha demokratik bir siyasi yapının doğal uzantısıdır. Seçimler ve referandumlar halkın iktidara destek vermesi ve halk iradesinin ön planda tutulması yönünde bir algı ve beklenti yaratmıştır. Nitekim Akayev sonrası iktidara gelen Bakiyev'in de bu geleneği sürdürdüğü vurgulanmalıdır. Bakiyev'in beş yıl süren iktidar döneminde bir parlamento seçimi (2007), iki başkanlık seçimi (2005 ve 2009) ve bir referandum (2007) düzenlenmiştir.

Akayev döneminden geriye kalan bir diğer önemli siyasal miras da Aksı olaylarının yarattığı etkidir. Bu olayların ardından Kırgızistan halkı protestoların siyasal katılım açısından önemini görmüş ve taleplerinin karşılanması yolunda etkin bir yöntem olduğunu deneyimlemiştir. Aksı olayları bazı araştırmacılar tarafından 2005'teki Lale Devrimi'nin öncüsü olarak da değerlendirilmiştir.³⁶ Aksı'da edinilen deneyim, Kırgız halkına ve siyasal elitlere bir liderin yönetimde kalması için halkın desteğinin şart olduğunu göstermiştir. Ni-

tılı bilgi için bkz. Dinara Murzaeva, **Transition to Democracy in Post-Soviet Kyrgyzstan: Leaders, Citizens and Perceptions of Political Legitimacy**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.

³⁶ Scott Radnitz, "Networks, Localism and Mobilization in Aksy, Kyrgyzstan"; Bermet Tursunkulova, "The Power of the Precedent".

tekim iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra Bakiyev'e karşı da bazı protesto gösterileri düzenlenmiş ve bu gösteriler 2006, 2007, 2009 ve 2010 yıllarında da devam etmiştir.³⁷

Bakiyev'den sonra başa geçen Otunbayeva'nın kısa süreli yönetimi de Kırgızistan'ın demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmasına neden olmuştur. Öncelikle, Otunbayeva ülkesindeki "ilk barışçıl yönetim değişikliğini" gerçekleştiren lider olarak tarihe geçmiştir.³⁸ İktidarın hem yasal hem de meşru bir temele oturtulduğu bu dönemde ülkenin siyasal rejimine yeni ve daha demokratik bir yönetim anlayışı gelmiştir. Otunbayeva 18 aylık döneminin ardından söz verdiği gibi devlet başkanlığını bırakarak halkın takdirini ve sevgisini kazanmıştır. 2011 başkanlık seçimlerinden sonra Bişkek sokaklarında halk kendisini "Teşekkür ederiz Rosa!" diyerek karşılamış ve güller vermiştir.³⁹

Daha önce belirtildiği gibi Otunbayeva liderliğinde yürürlüğe konan anayasa da ülkede demokrasinin daha fazla işlerlik kazanması yönünde atılmış önemli bir adım olmuştur. Buna ek olarak Otunbayeva döneminde gerçekleştirilen Ekim 2010 parlamento seçimleri ile Ekim 2011 başkanlık seçimleri, uzmanlar, uluslararası gözlemciler ve uluslararası kuruluşlarca geçmiş yıllara göre daha özgür ve adil olarak değerlendirilmiştir.⁴⁰ Kırgızistan Merkezi Seçim Komisyonu başkanı seçimler sırasında yaşanabilecek en ufak bir düzensizliğin bile araştırılacağını ve gerekirse ilgili bölgelerdeki seçimlerin iptal edileceğinin garantisini vermiştir.⁴¹

30 Ekim 2011 tarihinde düzenlenen başkanlık seçimlerinde oyların % 63'ünü alarak iktidara gelen 57 yaşındaki Atambayev, genç sayılabilecek yaşına rağmen deneyimli bir siyasetçidir. Otunbayeva'nın devlet başkanlığını yürüttüğü sırada temelleri atılan bu yeni dönemde göreve başlamış olan Atambayev'in birinci önceliği yolsuzlukla mücadele etmektir. Atambayev'e göre yolsuzluk Kırgızistan için sonuçları itibariyle ölümcül olacak "üçüncü bir devrim" tehlikesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda yolsuzluğun azaltılması ve ortadan kaldırılması için acil önlemler alınması gerekmektedir. Atambayev, yolsuzluğa bulaşanların tümünün cezalandırılacağını açıkça ifade etmiştir.⁴² Yolsuzluğa ek olarak Atambayev'in bir diğer önceliği Kırgızistan halkı arasındaki her tür bölgesel ve etnik ayrışmayı önlemektir.

³⁷ Bakyt Beshimov, "Kyrgyz Democracy's Narrowing Window of Opportunity".

³⁸ Erica Marat, "Kyrgyzstan's Presidential Elections: As Good as it Gets in Central Asia," 2 November 2011, <<http://www.cacianalyst.org>> (ET: 6 Şubat 2012).

³⁹ Erica Marat, "Kyrgyzstan Marks the First Peaceful Transfer of Power".

⁴⁰ Erica Marat, **Age**; Erica Marat, "Kyrgyzstan's Presidential Elections: As Good as it Gets in Central Asia"; Timur Toktonaliev, "Now That He's Won, Atambayev Must Start Delivering", 8 November 2011 (IWPR/UNIVERSAL), <<http://www.universalnewswires.com>> (ET: 6 Şubat 2012).

⁴¹ "Atambayev Wins Kyrgyz Presidential Election - Head of Central Elections Commission (Part 2)" Interfax, Russia & FSU General News, 31 October 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).

⁴² "Corruption Threatens Kyrgyzstan with Third Revolution it will not Survive" President Atambayev. Interfax, Military News Agency, 16095863, 30 January 2012, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).

Seçim kampanyası döneminde sık sık ülkenin birliğinin önemini vurgulayan Atambayev'in en temel sloganı olan "Kırgızistan herkes içindir" bu tutumun net bir yansımasıdır.⁴³

Ancak tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, parlamenter sistemlerin bazı özellikleri Kırgızistan'ın siyasal istikrarsızlık yaratan kendine özgü koşulları göz önüne alındığında demokratikleşme yolunda atılan adımları yavaşlatabilir. Bu bağlamda göz önüne alınması gereken en temel unsur koalisyon hükümlerinin işleyişi ile ilgilidir. Çalışmanın daha önceki kısımlarında belirtildiği gibi parlamenter sistemler siyasal gücün tek elde toplanmadan daha geniş bir tabana yayılabildiği ve koalisyon hükümetlerine olanak sağlayan sistemlerdir. Bu durum hem bölgecilik, hem de etnik gerginliklerin olumsuz sonuçlarını yaşamış olan Kırgızistan'ın daha uzlaşmacı, katılımcı ve paylaşımcı bir siyasal yapıya kavuşmasına yol açabilir. Bu bağlamda parlamenter sistem ülkeyi bir arada tutmak için olumlu bir katkı da sağlayabilir.

Ancak yine aynı etkenler nedeni ile istikrarsız, kısa ömürlü ve zayıf koalisyon hükümetleri kurulması da mümkündür. Nitekim Atambayev'in devlet başkanı olarak and içmesinden yalnızca bir gün sonra Atambayev'in kendi partisi olan Sosyal Demokrasi Partisi'nin grup başkanı Çınıbay Tursunbekov partinin koalisyon hükümetinden ayrılacağını duyurdu.⁴⁴ Sosyal Demokratlara göre koalisyon hükümetindeki zıtlıklar uzlaştırılması olanaksız bir düzeye ulaşmıştı.⁴⁵ Bu tür "uzlaştırılması olanaksız" zıtlıklar, ülkenin daha farklı bir siyasal istikrarsızlığa sürüklenmesinin de önünü açabilir. Bu koalisyonun dağılmasından kısa bir süre önce yapılan bir yorumda bu tür hükümetlerin Kırgızistan için yaratabileceği sorunlar şu şekilde ele alınmıştır:

Anayasa kimin neden sorumlu olduğunu çok açık ve net bir biçimde belirtmemektedir. Farklı [devlet] kurumları gücün nasıl dağılacığı konusunda işlerliği olan bir düzenleme üzerinde anlaşmaya varabilirler. Ama bu gerçekleşmezse çatışmalar ortaya çıkacaktır. Şu an işbaşında olan koalisyon dağılacak ve yerine yenisinin kurulmasına çalışılacaktır. Bu işe yaramazsa parlamento feshedilecektir ve yeniden seçim ortamına [ve] çatışmalara dönmemiz gerekecektir. Bunu isteyecek çok fazla insan olduğunu sanmıyorum.⁴⁶

Bu gibi endişelere ek olarak, yeni sistemin beklenen demokratik açılımı getirmemesi durumunda Kırgızistan halkının yeniden sokaklara dökülmesi olasılığı da dikkate alınmalıdır. Kırgızistan halkı için siyasal yaşamın adeta bir parçası haline gelmiş olan protestolar ve ayaklanmalar bu tür bir süreçte yeni siyasal gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilir.

⁴³ Erica Marat, "Kyrgyzstan's Presidential Elections: As Good as it Gets in Central Asia."

⁴⁴ Asyl Osmonaliyeva, "Kyrgyz Parliamentary Coalition Collapses", 2 December 2011, <<http://centralasiaonline.com>> (ET: 6 Şubat 2012).

⁴⁵ Ekim 2011'deki parlamento seçimlerinden sonra toplumsal tabanı kuzeyde olan Sosyal Demokrasi Partisi ile Respublika, toplumsal tabanı güneyde olan Ata-Jurt partisi bir koalisyon hükümeti kurmuştu. Seçime katılan diğer siyasal partiler ve oyların dağılımı için bkz. "Kyrgyzstan Parliament Agrees Coalition Government", <<http://www.bbc.co.uk>> 30 Kasım 2010 (ET: 17 Nisan 2012).

⁴⁶ Toktonaliyev, "Now That He's Won, Atambayev Must Start Delivering".

Nitekim koalisyon hükümetinin dağılmasının ardından Atambayev durumun ciddiyetini bir konuşmasında şu şekilde dile getirmişti:

Bazı yabancı ve yerli uzmanlar Kırgızistan'ın parçalanması yönünde bir eğilim olduğunu düşünüyorlar. Bu eğilim gerçekten de vardır. Elbette ki ekonomi her şeyin temelinde yatmaktadır. Ama etnik gruplar arasında uyum olmadan ekonominin geliştirilmesi de mümkün değildir. Bu nedenle hükümetin [net bir] amaca yönelik ve akıllıca çalışması, ekonomik düzeni kurması ve sosyal güvenliği [garanti altına alacak önlemleri alması] gerekmektedir. Bugün hükümetin temel görevi istikrarı ve ekonomik gelişmeyi sağlamaktır.⁴⁷

SONUÇ

Sovyet sonrası dönemde yaşamış olduğu tüm olumsuz gelişmelere ve toplumsal istikrarsızlığa rağmen Kırgızistan Orta Asya ülkeleri içinde demokrasinin gelişmesi açısından hala en elverişli ülke olmaya devam etmektedir.⁴⁸ Daha çoğulcu ve daha katılımcı bir siyasal sisteme sahip olan ülkede sivil toplum örgütlerinin de her zaman daha bağımsız bir çalışma alanı bulduğu belirtilmiştir.⁴⁹

1991 sonrası süreçte “istikrarlı” görünen diğer Orta Asya ülkelerinin rejimlerinin uzun dönemde daha kanlı, ani ve radikal dönüşümler yaşaması da olasıdır. 2002, 2005 ve 2010 yıllarındaki gerginlik ve çatışmaların ise uzun dönemde Kırgızistan'ı daha istikrarlı, daha etkin çalışan bir kurumsal yapıya kavuşturması beklenebilir. Ülkenin birliği ve bütünlüğünün korunması da yine aynı şekilde bu acı olaylar sonrası elde edilen deneyimler sayesinde mümkün olabilir. Nitekim son yıllarda yaşanan bazı gelişmeler, ülkenin yeni siyasal aktörlerinin yürütme yerine yasamanın daha önemli olduğu ve ödün ve uzlaşmanın ön plana çıktığı parlamenter bir yapı etrafında birleştiklerinin sinyallerini vermektedir.⁵⁰ Bu aktörlerin, Akayev ve Bakiyev'in gücü tek elde toplama eğilimlerinin yarattığı olumsuzlukların farkın-

⁴⁷ Daniyar Karimov, “Almazbek Atambayev: There is Real Tendency for Disintegration of Kyrgyzstan”, 24 Ocak 2011, 24.kg news agency, <<http://eng.24.kg/politic/2011/01/24/15914.html>> (ET: 17 Nisan 2012).

⁴⁸ Peter L. Roudnik, **The History of Central Asian Republics**, s.149; Pomfret, Richard, **The Central Asian Economies Since Independence**, Princeton University Press, New Jersey 2006, s. 86.

⁴⁹ John Anderson, **Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy**, s. 23; Kelly M. McMann, “The Civic Realm in Kyrgyzstan: Soviet Economic Legacies and Activists' Expectations”, Pauline Jones Luong (Ed.). **The Transformation of Central Asia: States and Societies from Soviet Rule to Independence**, Cornell University Press, USA 2004, s. 244-245; Erkinbek Kasybekov, “Government and Nonprofit Sector Relations in the Kyrgyz Republic”, M. Holt Ruffin and Daniel Waugh (Eds.). **Civil Society in Central Asia**, içinde, University of Washington Press, USA 199, s. 71; Erica Marat. “March and After: What has Changed? What has Stayed the Same?”, Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, içinde, Routledge, London 2010, s. 7.

⁵⁰ Erica Marat, “Kyrgyzstan Marks the First Peaceful Transfer of Power”.

da oldukları ve bu çerçevede daha katılımcı, daha barışçıl ve daha adil bir siyasal sistem oluşturmak istedikleri belirtilmiştir.⁵¹

Sonuç olarak Kırgızistan halkının çekişmelerden, etnik çatışmalardan ve istikrarsızlıktan bıktığı vurgulanmalıdır. Yeni dönem hem Atambayev hem de parlamento için bazı zorlukları beraberinde getirmiş olsa bile aynı zamanda demokratikleşme yolunda bazı fırsatları da sunmaktadır. Kırgızistan, yeni siyasal aktörlerin eski liderlerin bıraktığı olumlu ve olumsuz mirası iyi değerlendirmeleri ve aynı hataları tekrar etmemeleri durumunda demokrasisini güçlendirebilir. Bu seçenek ise ülkenin gerçek bir “demokrasi adası” olması anlamına gelecektir.

KAYNAKÇA

- “Atambayev Wins Kyrgyz Presidential Election - Head of Central Elections Commission (Part 2)” Interfax, Russia & FSU General News, 31 October 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).
- “Corruption Threatens Kyrgyzstan with Third Revolution it will not Survive” President Atambayev. Interfax, Military News Agency, 16095863, 30 January 2012, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).
- “Kyrgyz Constitution Cannot be Altered for 20 Years” Rosa Otunbayeva. Interfax, Central Asia Business News, 16 May 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 2 Şubat 2012).
- “Kyrgyz Speaker Proposes Admitting Head of International Commission Probing June 2010 Clashes” Interfax, Russia & FSU General News, 2 July 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 7 Şubat 2012).
- “Kyrgyzstan Parliament Agrees Coalition Government”, <<http://www.bbc.co.uk>> 30 Kasım 2010 (ET: 17 Nisan 2012).
- “New Kyrgyz Constitution Favored by 90.55% Voters, Official Results”. Interfax, Military News Agency, 16095863, 2 July 2010, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 2 Şubat 2012).
- <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=254747> (ET: 24 Şubat 2012).
- ANDERSON, John. **Kyrgyzstan: Central Asia's Island of Democracy**, Harwood Academic Publishers, The Netherlands 1999.
- BESHIMOV, Bakyt. “Kyrgyz Democracy's Narrowing Window of Opportunity”, Transitions Online, 12141615, 10 October 2010, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 2 Şubat 2012).
- CAPISANI, Giampaolo. **The Handbook of Central Asia: A Comprehensive Survey of the New Republics**, I. B. Tauris, London 2000, s. 212.
- Columbia Electronic Encyclopedia, 6th Edition, “Roza Otunbayeva” 1 December 2011, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).

⁵¹ Bakyt Beshimov, “Kyrgyz Democracy's Narrowing Window of Opportunity”.

- CUMMINGS, Sally N. (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, Routledge, London 2010.
- HAGUE, Rod, HARROP, Martin ve BRESLIN, Shaun **Comparative Government and Politics: An Introduction**, MacMillan Press, London 1998.
- HUSKEY, Gene. "Kyrgyzstan: the Politics of Demographic and Economic Frustration", Ian Bremmer and Ray Taras (Eds.). **Nations and Politics in the Soviet Successor States**, Cambridge University Press, Cambridge 1993, s. 398-418.
- KARIMOV, Daniyar. "Almazbek Atambayev: There is Real Tendency for Disintegration of Kyrgyzstan", 24 Ocak 2011, 24.kg news agency, <<http://eng.24.kg/politic/2011/01/24/15914.html>> (ET: 17 Nisan 2012).
- KASYBEKOV, Erkinbek. "Government and Nonprofit Sector Reactions in the Kyrgyz Republic", M. Holt Ruffin and Daniel Waugh (Eds.). **Civil Society in Central Asia**, içinde, University of Washington Press, USA 199, s. 71-84.
- KORT, Michael. **Central Asian Republics**, Facts on File, New York 2004.
- Kyrgyzstan: Then and Now**, Lerner Publication Company, USA 1993.
- LEWIS, David. "The Dynamics of Regime Change: Domestic and International Factors in the 'Tulip Revolution'", Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, içinde, Routledge, London 2010, s. 43-55.
- LIJPHARD, Arend (Ed.). **Parliamentary versus Presidential Government**, Oxford University Press, Oxford 1992.
- LIU, Morgan Y. "A Central Asian Tale of Two Cities: Locating Lives and Aspirations in a Shifting Post- Soviet Cityscape", Jeff Sahadeo and Russell Zanca (Eds.). **Everyday Life in Central Asia: Past and Present**, içinde, Indiana University Press, Indiana 2007, s. 66-83.
- LUONG, Marat, Erica. "Kyrgyzstan Marks the First Peaceful Transfer of Power", **Eurasia Daily Monitor**, S: 219 (2 December 2011), s. 7-9, <<http://ehis.ebscohost.com>> (ET: 24 Şubat 2012).
- MARAT, Erica. "Kyrgyzstan's Presidential Elections: As Good as it Gets in Central Asia," 2 November 2011, <<http://www.cacianalyst.org>> (ET: 6 Şubat 2012)
- , "March and After: What has Changed? What has Stayed the Same?", Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, içinde, Routledge, London 2010, s. 7-18.
- McMANN, Kelly M. "The Civic Realm in Kyrgyzstan: Soviet Economic Legacies and Activists' Expectations", Pauline Jones Luong (Ed.). **The Transformation of Central Asia: States and Societies from Soviet Rule to Independence**, Cornell University Press, USA 2004, s. 213-245.

- MURZAEVA, Dinara. **Transition to Democracy in Post-Soviet Kyrgyzstan: Leaders, Citizens and Perceptions of Political Legitimacy**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.
- ÖRAZ, Seçil. "Tribal Connections within the Political Processes: the Case of Kyrgyzstan", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, C: 1, S: 2 (2006), s. 78-91.
- OSMONALİYEVA, Asyl. "Kyrgyz Parliamentary Coalition Collapses", 2 December 2011, <<http://centralasiaonline.com>> (ET: 6 Şubat 2012).
- PANNIER, Bruce, "Kyrgyzstan: Anatomy of A Conflict." 2 July 2010, <<http://www.rferl.org>> (ET: 7 Şubat 2012).
- PAULINE Jones. **Institutional Change and Political Continuity in in Post-Soviet Central Asia: Power, Perceptions and Pacts**, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- POMFRET, Richard, **The Central Asian Economies Since Independence**, Princeton University Press, New Jersey 2006.
- RADNITZ, Scott, "Networks, Localism and Mobilization in Aksy, Kyrgyzstan", **Central Asian Survey**, C: 24, S: 4 (2005), s. 405-424.
- ROUDNIK, Peter L. **The History of Central Asian Republics**, Greenwood Press, Connecticut 2007.
- RYABAKOV, Maxim. "The North-South Cleavage and Political Support in Kyrgyzstan", Sally N. Cummings (Ed.). **Domestic and International Perspectives in Kyrgyzstan's Tulip Revolution: Motives, Mobilization and Meanings**, içinde, Routledge, London 2010, s. 77-92.
- SARI, Yaşar. "Kırgızistan'da İktidarın El Değiştirmesi: Akayev ve Bakiyev'in Düşüşü", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, C: 5, S: 9 (2010), s. 27-47.
- TOKTONALİEV, Timur. "Now That He's Won, Atambayev Must Start Delivering", 8 November 2011 (IWPR/UNIVERSAL), <<http://www.universalnewswires.com>> (ET: 6 Şubat 2012).
- TURSUNKULOVA, Bermet. "The Power of the Precedent", **Central Asian Survey**, C: 27, S: 3-4 (2008), s. 349-362.